

Job: hoe in het lijden zijn relatie met God evolueerde

Inleiding: Job als extreem verhaal

Een studie over Job is een hele uitdaging. Het is een boek met zoveel intensiteit, zoveel drama en tragiek. Een verhaal waarin iedereen zich wel op de een of andere manier, op een of ander moment in zijn of haar leven, in min of meerdere mate kan herkennen.

Maar geef toe, bij Job is het wel bijzonder extreem. Hij leidt een normaal, goed, vroom, rechtvaardig leven. Tot alles plots fout loopt. De ene onheilsbode is nog niet uitgesproken, of daar staat al een andere aan de deur met het bericht van een nieuwe catastrofe. Het lijkt wel een klassieke Griekse tragedie, met zo'n spreekkoor dat de ene jobstijding na de andere aankondigt. Hij verliest alles: zijn bezit, al zijn kinderen, zijn gezondheid...

Je houdt je adem in en vraagt je angstig af: hoe komt die kerel hier uit? En in stilte hoop je dat het bij niemand van ons zo erg is of wordt... Maar nog voor je hebt uitgedemd, is er al het besef dat er soms, ook vandaag, situaties zijn die even pijnlijk zijn en er soms ronduit hopeloos uitzien.

Ik vermoed dat het verhaal zo scherp gesteld wordt, zo extreem, om enkele fundamentele vragen met volle kracht op tafel te kunnen leggen. Niet zozeer over de zin van het lijden, want lijden op zich heeft geen zin, wel over hoe je zin kunt geven (blijven geven /weer geven) ook wanneer onheil je treft als een mokerslag. Job is geen boek dat lijden "verklaart", maar een boek dat slechte verklaringen ontmaskert.

Dit alles dient als dramatische achtergrond voor de vragen waar het de schrijver eigenlijk vooral om te doen is:

- **vragen over de rol en betekenis van geloof en godsdienst,**
- **vragen over God...** zijn ingrijpen of zijn stilzwijgen, zijn nabij zijn of zijn afwezigheid. Essentiële, existentiële vragen die iedereen wel heeft, echter vaak zonder ze te durven of te mogen stellen. Gelukkig doet de schrijver van het boek Job dat wel, en neemt hij ons mee op een reflectie die dieper gaat dan velen vermoeden.
- **vragen over hoe omgaan met elkaar,** niet enkel maar toch misschien vooral wanneer het moeilijk gaat.

Uiteindelijke redactie: waarschijnlijk het einde van de ballingschap. Allerlei vragen leefden: wat is er gebeurd? Waarom? God in dit alles? Hoe zit het met zegen en vloek zoals vermeld in Deut 28?

Het boek heeft altijd al voor opschudding gezorgd, toen, vroeger, en ook nu nog ... zeker bij wie zweert bij traditionele ideeën, ideeën die oppervlakkig heel vroom klinken, maar al te vaak zo cliché zijn dat ze een eerlijke toets met de soms harde werkelijkheid niet kunnen doorstaan.

- **Waarom zou de schrijver het verhaal zo extreem maken? Helpt dat om bepaalde vragen scherper te zien?**
- **Herken je de gedachte dat sommige vragen pas echt opkomen wanneer het leven moeilijk wordt?**
- **Wat vind je sterker: vragen naar "de zin van het lijden" of naar "hoe je zin kunt blijven geven ondanks lijden"?**
- **Welke vragen over God** durven gelovigen vaak niet hardop te stellen? Is een geloofsgemeenschap een plek waar zulke vragen mogen klinken?
- **Een blik achter de hemelschermen?** Het studieboekje stelt: *'Hoewel de strijd om ons heen woedt, moeten we niet vergeten dat, in het licht van de eeuwigheid, onze kortstondige problemen slechts tijdelijke beproevingen zijn.'* Is dit echt troostend? De meesten van ons zitten in een 'luxepositie'. We hebben ook wel problemen, maar wat als je in Gaza, in Libanon, in Soedan woont (oorlog, wreed geweld) of te maken hebt met ebola bv? Is zo'n uitspraak dan niet een beetje te makkelijk?

Proloog en epiloog: makkelijk of ongemakkelijk?

Soms maakt men er zich makkelijk van af door vooral te focussen op de proloog en de epiloog. In de proloog wordt dan gewezen op een heel gebeuren, zagezegd achter de hemelschermen. Een krachtmeeting tussen God en de satan (de tegenstander) (niet 'Satan'), een soort marchandering boven het hoofd van de nietsvermoedende Job (en ook boven onze hoofden). Sommigen vinden dit prachtig, je kunt er immers alles mee verklaren of eigenlijk: onder de mat vegen. Anderen huiveren: is de mens dan echt zo'n speelbal (een marionet) in een bovenaardse machtsstrijd? En waarom laat God de tegenstander zoveel speelruimte dat hij zo'n vreselijke ravage kan aanrichten in het leven van de mens, en wel om zijn eigen eer te vrijwaren? Job wordt dan wel gespaard, maar zijn dienaren, zijn kinderen... tellen die niet mee in Gods ogen?

En ook de epiloog komt sommigen goed uit: uiteindelijk komt alles goed, ... toch voor wie trouw is en blijft. Nieuw

bezit, nieuwe kinderen... alsof de geboorte van een nieuw kind de dood van een kind goedmaakt... En bovendien, laten we eerlijk zijn, heel veel verhalen - ook van gelovigen - lopen niet goed af. Soms is ziekte, ellende, dood ook hun deel.

Dit lijkt al te makkelijk en te oppervlakkig ... en toch zijn enkele elementen van groot belang:

1. Job wordt gepresenteerd als **een vroom man**: *“Hij was rechtschapen en onberispelijk, hij had ontzag voor God en meed het kwaad.”* Er is niets waardoor hij alle ellende zou ‘verdiene’.
2. **De tegenstander** werpt God een pertinente vraag (verwijt zelfs) voor de voeten: *“Is het om niet dat Job u dient?”* Natuurlijk is Job vroom, hij wordt voor zijn vroomheid ten overvloede gezegend!
3. De epiloog maakt duidelijk dat Job, **tegen alle schijn en traditionele denkbeelden in**, inderdaad de ‘goeie’ is.

- Wat roept **de hemelse scène** bij je op: troost, ongemak, verzet, verwarring?
- De vraag van de tegenstander is: **dient Job God “om niet”**? Kun je God liefhebben (of gelovig zijn / volgeling zijn / ...) zonder beloning, zegen of voordeel?
- Maakt de epiloog het verhaal voor jou “goed”? Of blijft er iets wringen? Kunnen nieuwe zegeningen verlies goedmaken?

Job: drie personages in één

In deze studie willen we focussen op de evolutie die Job doormaakt, en dat heeft vooral te maken met zijn godsbeeld. Dit is niet zonder belang, immers: het godsbeeld dat je hebt, de mens die je bent. De evolutie van het verhaal toont 3 totaal verschillende personages in een en dezelfde figuur: Job 1, 2 en 3.

Job 1: de vrome, berustende Job

Job 1 wordt geschetst als een welgesteld patriarch uit de Semitische oudheid. Welgesteld, en vroom. Heel vroom. Hij doet meer dan je kunt verwachten - zelfs voor eventuele fouten van zijn kinderen doet hij boete. En wanneer het onheil in alle hevigheid over hem losbarst, dan buigt hij deemoedig en vroom het hoofd:

“Naakt werd ik geboren, naakt word ik begraven. De Heer heeft gegeven, de Heer heeft genomen, de naam van de Heer zij geprezen.’ Ondanks alles zondigde Job niet, hij maakte God geen enkel verwijt. – Job 1.20-22

Dit hoor je wel eens op een begrafenis. Het klinkt vroom berustend, maar kan hard overkomen. Het komt overeen met het traditionele godsbeeld. Alles komt van God. God stuurt, God laat toe, God beproeft. Hij straft en beloont al naargelang... God weet het beste wat goed is, wat het beste is voor ons... Job echter lijkt echter vroom te berusten.

Zijn vrouw heeft het er moeilijker mee: als dat God is, dan hoeft het voor haar niet: *“Waarom blijf je zo vroom? Vervloek God en sterf.”* Een bittere, impulsieve reactie die ergens begrijpelijk is. Een moeder heeft net al haar kinderen verloren. En als God dat heeft gedaan... Dan

moet je niet afkomen met holle frasen. Soms zinken mensen weg, helaas, in zorgen en pijn, verdriet en smart, in opstandigheid. Misschien moeten wij, als gelovigen, iets meer leren om iemand zijn of haar onbegrip, bitterheid en opstandigheid te gunnen!

Van Job heb je de indruk dat hij standhoudt: *“Zouden we van God het goede aanvaarden, maar niet het kwade?”* Hij blijft berusten in de situatie en in het traditionele godsbeeld. Totdat... Inderdaad, totdat... Job 1 wordt Job 2...

De papa van mijn echtgenote kwam om toen zij 9 jaar was. Haar moeder bleef achter met 6 kinderen, waarvan de jongste enkele maanden was. Is dat echt ‘het beste’?

- Vind je het gevaarlijk wanneer mensen zeggen: *“Achter de schermen zal God er wel **een bedoeling** mee hebben”*?
- **“De Heer heeft gegeven, de Heer heeft genomen...”** Heb je deze uitspraak ooit gehoord op een begrafenis of in moeilijke omstandigheden? Hoe kwam dat over?
- Is **gelaten berusting** altijd geloof? Of kan berusting soms ook verdoving, gewoonte of aangeleerde vroomheid zijn? Wat is het verschil tussen vertrouwen en alles zomaar aan God toeschrijven?
- Kun je begrip opbrengen voor **de vrouw van Job**? Waarom wel / niet? Kan haar reactie ook gelezen worden als **bittere rouw in plaats van ongeloof**? En... Gunnen wij mensen hun boosheid, bitterheid of geloofscrisis?

Job 2 en zijn ‘vrienden

Ondertussen zijn de drie vrienden van Job bij hem aangekomen. En heel empathisch gaan ze bij hem in het stof zitten. Ze zijn zo aangedaan dat ze 7 dagen en 7 nachten geen woord kunnen uitbrengen. Stilte... Er ge-

woon zijn is vaak meer waard dan een stortvloed aan woorden... vaak holle woorden.

Plots is het Job die de stilte verbreekt: "*Ten slotte verbrak Job het zwijgen en vervloekte de dag waarop hij was geboren: 'Weg met de dag waarop ik werd geboren; weg met de nacht waarin ik werd verwekt. Was ik maar gestorven toen ik ter wereld kwam, was ik maar gestikt bij mijn geboorte. Ik vind geen vrede, vind geen kalmte, mijn rust is weg.'*" – Job 3:1 e.v.

Oei, dat is schrikken. De vrome gelaten Job lijkt verdwenen. Bittere jammerklachten doorbreken de stilte. Hij lijkt zelfs zijn leven beu te zijn. Uiteindelijk maakt hij zelfs een vuist naar de hemel:

- Ik wil klagen in de bitterheid van mijn ziel (7.11).
- Tegen God kun je niet op (9.2),
- Hij doet wat hij wil, Hij teistert mij als een stormwind, zonder reden brengt hij mij steeds nieuwe wonden toe. Hij laat me nooit op adem komen, hij vervult mij met een diepe bitterheid. Zelfs al was ik onschuldig, dan nog zou Hij mij schuldig verklaren. (9.12-20)
- Waarom keert u zich tegen mij? Schep je er plezier in om mij zo te verdrukken?
- Ik ben onschuldig, dit verdien ik niet! Het is niet eerlijk. God doet mij onrecht aan (10.6.)
- Wanneer ik tot hem roep, hoort hij niet, hij blijft veraf. Het kan hem niet schelen (23.8,9; 24.12)
- Ik eis antwoorden (31.35)

En zo gaat het door, hoofdstuk na hoofdstuk. Job smeekt, roept naar de hemel, uit zijn woede, klaagt, daagt uit en beschuldigt. Zijn traditionele godsbeeld (de God die aan alle touwtjes trekt, die alles tot in elk detail bepaalt, die zegent of straft) barst. Hij verdient niet wat hij meemaakt... Het is alsof hij door zijn godsbeeld met zijn kop tegen de muur loopt.

En de vrienden? Tja, de vrienden. Job heeft brute pech. Zijn vrienden blijven vastzitten in dat traditionele godsbeeld, en dit maakt dat ze bijzonder heftig reageren, keer op keer.

H15 "*Job, je breekt de godsvrucht af, je hebt geen eerbied voor God.*" Spreek toch niet zo!

Een gelovige lijdt in vrome stilte. Als je maar blijft glimlachen, ook al is het groen. Als je maar amen en halleluja blijft zeggen. Je hebt toch je geloof?!

Meer nog, Job, er is niets dat gebeurt, goed of kwaad, dat mensen niet **verdienen**. Je kinderen zijn omgekomen? "*t is dat ze echt niet goed bezig waren...*" - "*En jij ...tja, zoiets overkomt je niet als je rechtvaardig en trouw bent!*" *Wie zoet is krijgt lekkers, wie stout is de roe!*

En de oplossing? Bekeer je, doe boete, smee om genade! ... en dan komt het wel weer goed.

Het discours van de vrienden mag dan al traditioneel vroom klinken, voor Job (en velen met hem) is het huiveringwekkend! Zonder het zelf te beseffen worden Elifaz en zijn kompanen "satans", tegenstanders. Job heeft het al zo ontzettend moeilijk, nu wordt hij murw geslagen met die traditionele vroom klinkende maar o zo harde woorden en ideeën, die alles verterende schuldgevoelens opdringen en aanwakkeren.

Met Job 2 neemt het verhaal een dramatische wending: Godsdienst, godsbeeld kan mensen hun menselijkheid doen verliezen! Wanneer theologische en leerstellige denkschema's de bovenhand nemen op medeleven en menselijkheid, dan is er iets grondig fout... → **1 Kor 13**: "*al had ik alles, wist ik alles of kon ik alles, maar ik heb de liefde niet, dan ben ik niets...*" Laat geen enkele ideologie de bovenhand nemen op je menslievendheid! Op je begrip, je zorg, je mildheid, je vriendschap en liefde voor anderen!

Denk niet dat je God meer moet verdedigen dan begrip op te brengen voor je naaste. Job verwijt zijn vrienden dat ze "*partij kiezen voor God, dat ze optreden als pleitbezorgers voor God*" en daardoor geen vrienden meer zijn (13:7-8), terwijl juist nu vrienden zo nodig zijn: die begrip opbrengen, die luisteren zonder te veroordelen, die ruimte geven. Hij verwoordt het schrijnend met een indringend beeld: "*Vind ik nog ergens hulp? Wie zich bekommert om een vriend in nood toont zijn eerbied voor de Ontzagwekkende. Maar mijn vrienden zijn als beken die voorbijstromen... 's Zomers slinken ze en zijn niet meer te horen, ze verdampen in de hitte en zijn onvindbaar.*" (6:1-5; 14-17)

Vrienden als een beloftevol, verfrissend, klaterend beekje dat helaas droog staat als de nood hoog is. Wil je God eerbied betonen, draag dan zorg voor de ander, wat ook zijn toestand is.

- Het studieboekje heeft het enkel over Job 1: *“Ondanks de tragische gebeurtenissen om hem heen en het feit dat hij ze niet begreep, bleef Job trouw. Hij hield stand. Hij gaf God niet de schuld en vervloekte Hem niet.”* Nochtans komt Job heel scherp uit de hoek in de dialogen? Is het volgens jou belangrijk om ook **vragen, twijfel, en zelfs wanhoop en opstandigheid** een plaats te geven?
- Waarom kan **stilte** soms waardevoller zijn dan woorden? Heb je zelf al ervaren dan iemand gewoon aanwezig was? Wat deed dat? Kan stilte ook laf of afstandelijk zijn?
- Schrik je van het feit **dat Job zo fel spreekt tegen God**? Wat denk je, kan God daarmee om?
- Wat vind je van **het gedachtengoed en het discours van de vrienden**? Zijn goede, vrome bedoelingen altijd een garantie dat het ook goed is?
- Heb je zelf al te maken gehad met **goedbedoelde, maar kwetsende geloofsuitspraken**?
- Wanneer kan **theologie onmenselijk** worden? Wat is belangrijker in crisismomenten: God (of de kerk, de theologie) verdedigen of de mens nabij blijven?

Job 3

Job 3 vinden we aan het eind van het boek. Tientallen hoofdstukken lang duurt het **worstelen**. Met zijn vrienden, maar vooral met het godsbeeld dat hij had, maar dat hem nu zo kwelt. Het beeld van een God als poppenspeler (die aan alle touwtjes trekt, en die straf of beloont), een beeld dat vrienden niet willen, kunnen of durven loslaten.. Ze bedoelen het goed, maar de schade is enorm...

En God zal niet aarzelen om ze terecht te wijzen: *“Tot Elifaz zegt God: "Ik ben in woede ontstoken tegen jou en je twee vrienden, omdat jullie niet juist over mij hebben gesproken, zoals mijn dienaar Job".* God verkiest Jobs oprechte klachten en zelfs beschuldigingen boven het vrome traditionele discours van de vrienden! Het traditionele godsbeeld met bijhorend discours is niet goed, het dreigt Job te verpletteren, kan mensen kapotmaken. Bovendien lijkt God minder snel op de tenen getrapt dan de vertegenwoordigers van de godsdienst...

Van zijn vrienden kan Job niets meer verwachten, die zitten te vastgeroest. Wat blijft er dan nog over? God: 16:20 bevat een vreemde maar betekenisvolle uitspraak: *“Mijn vrienden bespotten mij. Maar mijn oog richt zich schreiend op God, opdat Hij de mens recht doe tegenover God.”* Job heeft moeite met God, maar kan hem toch niet loslaten, alsof hij aanvoelt dat hem dan echt NIETS meer rest. Hij beroept zich a.h.w. op God tegen God. Hij laat los wat hij weet of denkt te weten over God, wat hem is geleerd of opgedrongen, om op zoek te gaan naar het ware gelaat van God. Wie of wat God voor hem kan zijn.

Hij heeft geen behoefte meer aan een tweedehands god; de god van horen zeggen, de god zoals de mens er een gemaakt heeft, de god van de godsdienst of kerkelijke dogma's, de god van vrome clichés. Zo'n God kan je niet blijvend gelukkig maken. Hij wil zien met eigen ogen...

Hoe je het ook draait of keert, dit is een essentiële stap in de godsdienst- of geloofsbeleving van ieder mens! Je mag maar hopen dat je genoeg openheid hebt en kansen ziet en grijpt om het gaandeweg te leren, erin te groeien en dat je niet, zoals Job, eerst serieuze klappen moet krijgen.

Na 40 hoofdstukken worstelen klinkt het: *“Ik had van u gehoord, maar nu heeft mijn oog u gezien...”* Rust in vertrouwen, met een heel andere kijk op de dingen... en op God. Zonder clichés, en vanuit zijn eigen ervaring.

Het heeft tijd gevraagd. En worstelen. En God die eindelijk, in H. 38,39,40, toont dat Hij Job niet de rug toegekeerd heeft. Hij antwoordt uit de storm. Enfin... hij stelt vragen. Over de sneeuw, de regen en de wolken, over de dauw en het ontluikende groen, over de zovele geheimenissen van de dierenwereld, over de sterren, Orion, de Grote Beer, de Plejaden... Vragen, geen antwoorden. Is er echter wel een kant en klaar antwoord op het lijden? Volstaat het om te argumenteren? Misschien verstandelijk, maar niet gevoelsmatig! Geen antwoorden, niets dan vragen. Vragen die Job uitnodigen om het hoofd op te richten (naar de hemel, de wolken, de sterren - zoals Abram). Om hem heen te kijken, naar het mooie mysterieuze leven in de schepping. Een aansporing om uit zijn vensterloze kamer van verdriet te treden en het leven weer te zien. En dit maakt dat Job 2 uiteindelijk Job 3 wordt, de Job die rust gevonden heeft.

Waarom reageert God zo laat?

- Misschien kreeg God niet de kans door de vele klachten,
- en vooral het aanhoudend moraliserende gebazel van de vrienden.

- Misschien had gewoon Job tijd nodig om weer te kunnen horen, om weer open te staan. Misschien moest hij zelf eerst wat weg afleggen om weer ontvankelijk te worden. Misschien moeten wij dat ook iets meer leren begrijpen, meer tijd geven, begrijpen dat het soms makkelijker gezegd is dan gedaan...

Voor Job deed de inhoud van het antwoord er eigenlijk niet echt meer toe. Hij herkreeg de zekerheid dat niettegenstaande zijn twijfels en zijn opstandigheid, niettegenstaande de beschuldigingen van de vrienden, God er nog steeds was en dat hij, Job, gerust voor Hem kon verschijnen en er voor Hem mocht zijn.

- Wat betekent voor jou: geloven “van horen zeggen”? Welke **geloofs- (of Gods)beelden** heb jij meegekregen die je later hebt moeten herzien?
- Wat betekent Jobs uitspraak: “**Eerst had ik slechts over U gehoord, maar nu heb ik U zelf gezien**”? Wat zou dit concreet kunnen betekenen in onze eigen context? Kun (of moet) je God zoeken tegen je vroegere beeld van God in? Is **twijfel** soms nodig om tot persoonlijker geloof te komen?
- Is volwassen geloof eerder **zekerheid**, of eerder **doorleefd vertrouwen**?
- Waarom geeft God **geen rechtstreeks antwoord** op Jobs waarom-vraag? Kan het zijn dat sommige vragen geen antwoord nodig hebben, maar aanwezigheid?

Slot: “Job: drie personages in één — en wie ben jij?”

- In wie herken je jezelf het meest:
 - Job 1: vroom, correct, berustend?
 - Job 2: boos, zoekend, ontgoocheld, protesterend?
 - Job 3: iemand die niet alles begrijpt, maar toch opnieuw rust vindt?
- Welke Job vind je het moeilijkst om ruimte te geven bij jezelf? En bij anderen?
- Wat neem je uit deze studie mee voor de manier waarop je omgaat met mensen in pijn?

“Wie God verdedigt zonder liefde voor de mens, spreekt niet juist over God.”

“Soms moet de mens niet zichzelf bekeren, maar zijn godsbeeld.”

“God wordt in Job minder gekwetst door Jobs aanklacht dan door de vrome clichés van zijn vrienden.”

“Geloofscrisis is niet altijd een probleem dat snel opgelost moet worden. Soms is het een weg die iemand moet gaan, en waar anderen vooral niet in de weg moeten lopen.”